

„Մ Ձ Ա Կ“

ԼՐԱԳՐԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

Թիֆլիս, 28 մայիսի 1907.

Երկու շաբաթ սրանից առաջ մեզինք բոլորովին անկախ պատճառով դադարեց «Մշակ» լրագրի հրատարակությունը:

Իշխանություն կարգադրություն փակվեց «Փայտի» լրագրի և նրա հետ միասին փակվեց «Հերմես» տպարանը, որտեղ տպվում էր այդ լրագիրը:

Իսկ «Հերմեսի» փակվելով դադարեց այն բոլոր պարբերական թերթերի հրատարակությունը, որոնք տպվում էին այդ տպարանում: Այդտեղ բացի արգելված «Փայտի» և «Ջայն» թերթերից տպվում էին՝ «Մշակ», «Մուրճ», «Երկրի Ջայն», «Նոր-Շիտառ», «Հասկեր», «Յուշարար» և «Փրն-Ջիկ»:

Այդպիսով մի անգամայն կանց առաջ թիֆլիսի հայ պարբերական լրագրերի և մեծագույն մասի հրատարակությունը:

Ժամանակ էր հարկաւոր, որ դադարած թերթերը նորից վերսկսեն իրանց հրատարակությունը այս կամ այն տպարանում, կամ նույն «Հերմես» տպարանում, եթէ ազդովը նրա վերադարձումը:

Երկու շաբաթ, որի ընթացքում լայն չէ տեսնել «Մշակ» լրագիրը, երկու ժամանակ չէ, բայց և այդ կարճ միջոցը ցույց տուցի՝ թէ որքան սերտ կապով մենք կապված ենք երկու սեր հատարակության ստուար մասի հետ:

Այդ օրերում զգալիվում էր, որ չէր կայ հայկական անկախ և անկաշառ խօսքը, որ պահում էր մշտական արթնություն մեջ հասարակական գիտակցությունը, չէր կար մամուլի այն օրգանը, որի մեջ արտացոլում էին ժողովրդի կարիքները, ցուցեր, մտառանջությունները և առաջադիմական ձգտումները:

Եւ մեզ դիմում էին ամեն կողմերից անթիւ հարցերով՝ թէ երբ պէտք է վերսկսվի «Մշակի» հրատարակությունը, երբ պէտք է նորից հնչի հասարակական խոսքը, երբ պէտք է իր ընդհատած գործը շարունակի հասարակական մտածողությունը առաջադիմական ներկայացուցիչը:

Սրանի խորին կեղծում է հոգեկան մեծ վրշտով պարտաւոր ենք սակայն յայտնելու այսօր մեր ընթերցողներին, որ «Մշակի» հրատարակությունը անկախ է նորոգել մօտ օրերում և մենք ստիպված ենք յետաձգել նրան մինչև օգոստոսի կեսը կամ սեպտեմբերի մէկը:

Այն պայմանները, որոնք շարվել են հայ պարբերական հրատարակությունների և մասնաւորապէս «Մշակի» շուրջը, չափազանց ծանր վիճակ են ըստեղծել պարբերական մամուլի գոյությունը համար: Մենք կանգնած ենք մի շարք գործնական խնդիրների առաջ, որոնք ճշտում են պարբերական մամուլի զարգացումը մեր երկրում:

Հրատարակական գործը շատ կարճ միջոցում մեծ փոփոխությունների է ենթարկվել և վերին աստիճան ծանրացել է, մինչդեռ լրագրական շուկան համապատասխան կերպով չէ ընդարձակվել և ընդհանուր լրագրական գործը չէ ստացել այն զարգացումը, որով նա կարող էր լինել հաւատարակող հրատարակական գոյութունների:

Եթէ հրատարակական գործի մէջ առաջ եկած նոր պայմանները տեղի ունեցած լինէին երկար տարիների ընթացքում և հաշուի առած լինէին լրագրական գործի գրությունը, ի հարկէ, նրանք քաջայայտ ազդեցություն չէին գործի, ինչպէս այդ անում են նրանք ներկայումս:

Գէտք է նկատել, որ լրագրական գործը փոքր ինչ տարբերվում է արդիւնաբերությունից ու-

րիշ հիւղերից: Նա չափազանց սերտ կերպով կապված է ժամանակի հետ և պատուէրի կատարումը չէ կարող յետաձգել: Եթէ չլրագրի լայն չէ տեսաւ որոշ ժամին, նա արդէն կորցրեց իր նշանակությունը: Լրագիրը մշտապէս կանգնած է դատօկեան սրի տակ: Եւ մենք գտնվելով այդպիսի դրութեան մէջ, աշխատելով ազանովել լրագրի իր ժամանակին լայն տեսնելը, ընդառաջ ենք դիպցել ամեն մի պահանջի, որ դրել են շրջապատող պայմանները, համաձայնել ենք նորանոր առաջարկություններին և ամեն տեսակ ծանր պահանջներին:

Միայն թէ չընդհատվի լրագիրը, միայն թէ չուշանայ համարի լայն տեսնելը—դա է եղել ամենից և տարիներ շարունակ մեր հոգը տպագրության գործում:

Լրագրի ընդհատման կամ դադարման ուղադրանքի ուրուականը ստիպել է մեզ անել անկարելի, տեսնական աւակալելով անհարկ և աննշանի գիշումներ: Լրագիրը մի գիրք չէր, որ յետաձգվէր նրա հրատարակությունը մինչև աւելի պահանջ ժամանակի: Մենք դիմում ենք արդէն աւելի լայն կայող էլիք, քան իրաւունք էր տալիս հրատարակչական գործը, եւ վերջ ի վերջոյ հասանք այնպիսի դրութեան, որ այլ եւ ոչ մի հնար չը մնաց զիմանալու տպագրական և ուրիշ աճող պահանջներին:

Միևնոյն ժամանակ յայտնի է, որ հայ մամուլը չունի այն եկամուտները, որ ունեն օտար թերթերը: Հայ մամուլը կախված է միայն բաժանորդագրություններից և չունի մեծ քանակով հատկութիւնը յայտարարությունների բաժնից, որով զրկաւորապէս պահպանվում են ուսումնական և օրգանական թերթերը:

Նայեցէք մեր իրականությունը: Մի չորս տարի սրանից առաջ «Մշակը» փոքր գիրքով իրաւանշիր համարի վրա ունէր տպագրական ծախք միայն 18 րուրի, կամ տարեկան մօտ 5000 րուրի: Եթէ այն ժամանակ լրագիրը մեծացրած լինէր իր ծախքը՝ պէտք է վճարէր տպարանին նախկին հաշուով մօտ 30 րուրի, կամ տարեկան մօտ 9000 րուրի: Մինչդեռ ի՞նչ է ասում մեր իրականությունը: Մեր խմբագրությունը այժմ վճարում է իւրաւանշիր համարի տպագրությունը 50-ական րուրի, կամ տարեկան մօտ 15,000 րուրի: Այսինքն տպագրական պայմանների փոփոխությունը պատճառով լրագիրը վճարում է նախկինի հետ համեմատ 20 րուրի իւրաւանշիր համարին աւելի, իսկ ամբողջ տարվայ մօտ 300 համարին մեր ծախսարկը 6000 րուրի աւելի: Պարծես թէ այդ րաւական չէր: Վերջին օրերում, «Հերմես» տպարանի փակվելուց մի քանի օր առաջ, մի յատուկ յանձնաժողով, որ զբաղված էր տպարանի գործերով, որոշում էր մշակել պահանջելու այնտեղ տպվող թերթերից չարձանալ յաւելումական վճարներ, որոնց թուում «Մշակի» համար սահմանված էր 1200 րուրի յաւելումական վճար:

Իսկ երբ «Հերմես» տպարանի փակվելու պատճառով մենք օկեցցինք բանակցություն մեջ մտնել ուրիշ տպարանների հետ, նրանց վարչությունները յայտնեցին, որ նրանք չափազանց զուլանում են լրագրի վերցնելուց և պահանջ դրին, որ մենք ինքներս վարձենք և պահենք զրաւաններին, ինքներս մեր հաշուով ձեռք բերենք տառեր լրագրի համար, թույնելով տպարանին միայն տպագրությունը, որի գինը նոյնպէս շատ ծանր չէ մեզ համար: Այնպէս որ խմբագրությունն վրա դրվում է տպագրական գործի ամենամանր և հոգեմտ ծառք: Ահա այն նոր պայմանները, որոնք դրվել են խմբագրությունների առաջ:

2ը պէտք է մոռանալ, որ միևնոյն ժամանակ ծանրացել են նաև լրագրին շրջապատող բոլոր միւս պայմանները: Մենք, օրինակ, առաջ վճարում էինք Գործակալություն հետազոտողների համար ամսական 40 րուրի, իսկ այս տարվանից ստիպված ենք վճարել 100 րուրի ամսական: Աւելացել է այն վարձատրությունը, որ տրվում է իրրե հօնօրար մշտական աշխատակիցներին, բարձրացել են էկոսպիլիցիայի ծառայողների, ցուլիչների և միւս պահանջների ռոճիկները: Եւ կրկնում ենք, որ եթէ այդ փոփոխությունները կատարված լինէին երկար տարիների ընթացքում կամայկամայ և հաշուի առնված լինէին լրագրական գործի գրությունը, սնշուշտ այնքան ծանր չէր լինի գրությունը: Բայց դժբաղդաբար այդպէս չը դատարկվեցին հանգամանքները:

Այդ բոլոր ծախքերի դիմաց կանգնած է լրագիրը իր հետեւալ պատմութեամբ:

Ցասը տարի առաջ «Մշակը» հրատարակվում էր շաբաթը երեք անգամ և արժէր 10 րուրի: Այնուհետ նա սկսեց հրատարակվել աւելի յաճախ և դարձաւ ամենօրնայ: Իսկ վերջին երկու տարին նա սկսեց լայն տեսնել կրկնակի մեծացրած ծախսով: Եւ ուրեմն նա սկսեց տալ հասարակությանը չորս անգամ աւելի մեծ նիւթ քան առաջ, մինչդեռ լրագրի բաժանորդագրվող մնաց նոյն տասն րուրին:

Մեզ համար միևնոյն ժամանակ էր տեսնել հասարակության մի ստուար մասը կապված սերտ կերպով լրագրի հետ: Հանգէն եկան գործակցություն մի շարք երեւոյթներ: Բայց միևնոյն ժամանակ մենք տեսնում էինք թէ ինչպէս հայ ընթերցողների մի մեծ շրջան բոլորովին սխալ գաղափար ունի իր պարտաւորությունների մասին: Գէտք լրագիրը, հարկաւոր խնդիրներ էին մշտում խմբագրատուն, որոնց հեղինակները խնդրում էին ուղարկելու այս ու այն խմբերին ու անձերին լրագիրը ճիշտպէս, որովհետև նրանք հնարաւորութիւն չունեն տասն րուրի բաժանորդագրելու տալու: Մարդկանց ամբողջ խմբի, ամբողջ գիւղեր, զարդակահան հողաբարձութիւններ չեն ուզում նեղութիւն քաշել իրանց կարգացած լրագրի համար մի տասն րուրի հաւաքել, թէ և այդ կարող էին անել շատ մեծ հեշտութեամբ, և չեն ուզում մտածել, որ հարկաւոր բաժանորդագրելը կը կազմէին հազարներ, որոնցով խմբագրությունները կարող էր լինել ապահովել լրագրի հրատարակությունը:

2րի կարգաւոր սովորութիւնը վնասել է հայ լրագրութեան և վնասվում է նրա գոյութիւնը: Եւ մի հատարակութիւն, որ չէ ուզում վճարել իր կարգացած լրագրի համար, որը չէ սովորում ինքը իր միջոցներով պահպանել մամուլը, նա է չի ունենայ կանոնաւոր զարգացող մամուլ: Երբ հազարաւոր մարդիկ կը սովորեն վճարել իրանց ընթերցանությունից համար, այն ժամանակ առաջ կը գայ և մամուլի զարգացումը հաստատ հոգի վրա:

Մեզանում նոյն տեսակ են վերաբերվում և յայտարարությունների բաժնին: Երբ հայ մարդը գնում է օտար թերթերի խմբագրատուն, նա վերցնում է իր հետ վճար: Իսկ հայկական խմբագրություն նա գնում է խնդիրը՝ տպելու ձրիաբար: Հայկական իրականութիւնը այդ է—ձրի կարգաւոր, ձրի յայտարարությունների տպել, և յետոյ անվերջ պահանջներ անել:

Երբ մենք երկու տարի առաջ հոխացնելով լրագիրը, ընդարձակելով նրա բովանդակությունը, ամփոփելով նրա մէջ ժամանակակից կեանքի և մտածողութեան առաւ նիւթեր, գրաւելով աշխատող ոյժեր, դրանք համեմատ մեծացրին լրագրի

ծախքերը, մենք վերցրինք մեզ վրա չափազանց մեծ նիւթական պատասխանատւութիւն, որը սակայն պէտք է իրաւամբ ծանրանայ այն բոլոր անձերի վրա, որոնք իրանց օրտին մօտ են աւնում ընդհանուր գործը:

Մենք չենք կասկածում, որ ընդհանուր գործի և նրա օրգանի պահանջների ծայր արձագանք կը գտնեն հասարակութեան այն գիտակից տարրերի մէջ, որոնք մնացին հաւատարիմ գրօշակին և մեզ հետ միասին աշխատում են կեանքի մէջ ազնիւ կերպով իրաւործել ազնիւ հասարակական գաղափարները: Դա բարոյական անհրաժեշտութիւն է, գա հասարակական պարտաւորութիւն է, եթէ մենք կամենում ենք ուժեղ և բեղմնաւոր կերպով շարունակել և ձգտացնել կուլտուրական մեր գործունէությունը:

2ը մոռանանք և հետեւալը:

Վերջին երկու տարվայ մէջ մեզանում հիմնվեցին մի շարք պարբերական հրատարակություններ, որոնք պատկանում էին գաշակցական, հայ սօցիալ-դեմոկրատական, ընդհանուր սօցիալ-դեմոկրատական, հնչական կուսակցութիւններին: Այդ հրատարակությունները պահպանվում էին կուսակցությունների աջակցութեամբ: Նրանցից մի քանիսը կարող եղան միջոցներ գտնել իրանց գոյութիւնը պահպանելու համար, միւսները դադարեցին: Իսկ ինքնուրոյն, առանց աջակցութեան, այդ օրգանները գոյութիւն պահպանել առ այժմ անկարող են, որովհետև ընթերցող հասարակութիւնը դեռ շատ փոքր է մեզանում, և միւս կողմից շատ դժուարացել են տնտեսական պահանջները և ծանրացել անտեսական պայմանները:

Այդ պահանջները և պայմանները ծանր դրութիւն են ստեղծել ամենք համար առանց բացառությունների:

Որպէս զի մենք կարող լինենք շարունակել մեր գործունէությունը, անհրաժեշտ է, որ մեր ընթերցողները և առհասարակ մեր համակրողները զգան իրանց վրա լուրջ պարտաւորությունների և աւելի սերտ կերպով խմբվեն այն օրգանի շուրջը, որ արտայայտիչն է նրանց իդէալի և ձգտումների, որպէս զի մենք կարող լինենք ապահով կերպով և հանգիստ սրտով անձնատուր լինել մեր հասարակական գործունէութեան:

Երկու շաբաթվայ կարճ ընդհատումը չափազանց զգալի դարձրեց հասարակական օրգանի բացակայութիւնը: ասկայն մեր ժամանակակից ընթերցողի կեանքի պայմանները սպառնալից են մեզ համար և եթէ հասարակութիւնը ինքը աւելի մտերմօրէն և սերտ կերպով չը հոգայ իր օրգանի մասին, նա կարող է տեսնել մի օր վնասված իր այդ օրգանի գոյութիւնը:

«Մշակի» խմբագրությունը իր կողմից միջոցներ ձեռք կանել կարելիին չափ շուտով ապահովել իր հրատարակութեան գործը և հնարաւորութիւն ձեռք բերել աւելի վաղ վերսկսելու իր հատարակությունները և դնելու նրան ամբողջ հոգի վրա, բայց անհրաժեշտ է, որ խմբագրությունն ջանքերին աւելանայ «Մշակի» համակրողների ջրմ և եւսանդուն աջակցութիւնը:

Կարեւոր ենք համարում յայտնել, որ այն ամիսների համար, երբ լրագիրը լայն չէ տեսնել, խմբագրությունը կը տալ բաւարարություն—կամ երկարացնելով բաժանորդագրությունից ժամանակամիջոցը 1908 թվի սկզբի ամիսներում, կամ առաջարկելով որ և է ուրիշ զտնայուցիչ միջոց:

